

Stefanskyrkan

© Stockholms stift
Stockholm 2008
www.svenskakyrkan.se/stockholmsstift
info.stockholmsstift@svenskakyrkan.se

Stefanskyrkan

S:t Johannes församling, Domkyrkokontraktet, Stockholms stift

kv Stefanskapellet 1, Vanadislunden, Vasastaden, Stockholms kommun och län, Uppland

Stefanskyrkan uppfördes 1901–04 och invigdes på Kristi Himmelfärdsdag 1904. Kyrkans arkitekt är Carl Möller (1857–1933). Möller var chef för **överintendentsämbetet** och under några decennier flitigt anlitad av Johannes församling. För denna ritade han utöver Stefanskyrkan både Johannes kyrka (1884–90) och Johannes folkskola (1890–91) vid Norrtull. Han har även ritat Gustaf Adolfskyrkan i Stockholm (1891–92), som i likhet med Johannes kyrka är en tegelkyrka i **nygotik** men i betydligt mindre skala. Möller ritade också ett antal mindre tegelkyrkor ute i landet.

Stefanskyrkan är skyddad enligt 4 kapitlet lagen om kulturminnen.

HISTORIK

Stefanskyrkans föregångare var ett litet kapell beläget i hörnet av Frej- och Tulegatorna. Det var Sällskapet för främjande av kyrklig själavård som år 1899 hyrde en tomt här och genast lät uppföra ett kapell av trä med namnet S:t Stefanskapellet, invigt 1900. Kapellet var tänkt som ett provisorium och var därför mycket enkelt. Sällskapet för främjande av kyrklig själavård uppförde vid denna tid flera kapell i snabbt expanderande delar av staden som saknade en egen kyrka, företrädesvis i områden där befolkningen var fattig och behovet av själavård ansågs stort. Så var fallet i t ex denna del av Norrmalm och Vasastaden som på grund av sitt läge i stadens

absoluta utkant och invånarnas nöd kom att kallas Sibirien.

Stefanskapellet och Stefanskyrkan är för övrigt uppkallade efter Sankt Stefan, den förste kristne martyren, som fungerade som en slags **diakon** i den första kristna församlingen i Jerusalem. De usla sociala förhållandena i Sibirien med stora **diakonala** behov gjorde att man tyckte att det var lämpligt att uppkalla kapellet just efter en **diakon**. Redan 1901 signerades ritningarna till en permanent kyrka, som placerades inte långt från det lilla träkapellet. När den nya kyrkan stod klar 1904 revs detta och flyttades till Aspudden, där det numera ligger i skuggan av Essingeleden. Där fick det namnet S:t Sigfrids kapell.

När Stefanskyrkan, som länge gick under namnet S:t Stefans kapell, invigdes ingick den nordligaste delen av Norrmalm ännu i S:t Jacobs församling. 1907 delades denna i två och S:t Johannes församling tillkom, varvid Stefanskyrkan tillföll den senare. Redan 1925–26 genomfördes en första ombyggnad av Stefanskyrkans kyrkorum under ledning av arkitekten Gustaf Clason (1893–1964). På slutet av 1950-talet ägde nästa stora ombyggnad rum. Arkitekt var då Jan Wahlman (1906–91).

BESKRIVNING

Omgivningen

Stefanskyrkan ligger i Stockholms innerstad, i Vasastaden inte långt från Norrtull. Kyrko-

byggnaden är placerad i södra delen av Vanadislunden, i södersluttningen mot Frejgatan och vid Döbelnsgatans norra mynning. Närmaste granne är Vanadisbadet och uppe på höjden ligger en stor vattenreservoar i tegel, byggd 1879. Påpekas kan att den ursprungliga reservoarens fasader var liksom Stefanskyrkans av tuktad ljus sten men byggdes om och på till sitt nuvarande utseende 1914. Från kyrkbacken blickar man söderut över Frejgatan långa rad av bostadshus, som är byggda alltifrån början av 1900-talet till 1970-talet. Väster om Vanadislunden och Stefanskyrkan går den hårt trafikerade Sveavägen.

Kyrkomiljön

Stefanskyrkan omges av Vanadislundens böljande kullar med gräsmattor och högvuxna solitära träd. På grund av nivåskillnaderna bildas mot söder en kyrkbacke i ordets sanna bemärkelse. Närmast fasaderna finns planteringar med buskar. I söder framför entrén till **gravkoret** är marken asfalterad och nyttjad som p-plats. Denna ingår i kyrkotomten som i övrigt är obetydligt större än själva byggnadsvolymen.

Kyrkobyggnaden

Kyrkan är placerad i nord-sydlig riktning med **koret** i norr. Den är tváskeppig med ett brett huvudskepp och ett betydligt lägre och smalare sidoskepp i väster. I sydväst ligger klocktornet och i öster finns en utbyggnad för en kyrksal, sedermera kallad Herdens kapell. Huvudentrén är placerad i tornet i väster men det finns även ingångar i öster och på kyrksalens nordsida. I söder finns en entré till källarvåningens **gravkor**. Kyrkans stomme är av tegel.

Exteriör

Ovan granitsockeln, som i söder är mycket hög på grund av att terrängen sluttar så kraftigt, är fasaderna klädda med tuktad närkessandsten. Stenen, som numera är något nedsmutsad, var ursprungligen mycket ljusare än den är idag. Stora fönster med flacka spetsbågar av kalksten och **masverk** i **sengotisk stil** finns i alla väderstreck. Mot norr är **korfönstret** dock igenmurat från insidan.

En trappa av granit leder upp till huvudentrén i väster. Den har en utbyggd halvcirkelformad plattform med barriär och sittbänk av sten framför portalen. Dess omfattning är huggen i sten med **tympanon** som har dekor i form av bl a rosor och överst i relief motivet med **pelikansen som föder sina ungar med sitt eget blod**. Entrén i öster är placerad i en liten utbyggnad i en korsvirkesliknande konstruktion med spåntak. Dörrarna är av betsat trä förutom porten till det **fd gravkoret** som är kopparklädd. Högt uppe på södra gaveln finns en krucifixframställning i sten, utförd av skulptören Carl Eldh. **Långhusets** och sidoskeppets tak är skifferklädda medan kyrksalsutbyggnadens är kopparklätt med en **takryttare**, också i koppar. Det fyrkantiga, tämligen låga tornet har en huv av koppar och urtavlor i samtliga väderstreck. Tornet kröns av ett smitt kors.

Interiör

De två vapenhusen i väster respektive öster har båda en enkel utformning med grå kalkstensgolv, vitkalkade väggar och valv med ribbor av **kryssharnrad** sten. Mörkbetsade pardörrar leder in till en förhall under orgelläktaren. En sekundär vägg av trä och glas skärmar av kyrkorummets från förhallen, som upplevs som något

Kyrkorummet mot norr och koret från orgelläktaren.

mörk och trång p g a den låga takhöjden och det mörkbetsade kassettaket.

Desto högre är kyrkorummet med sin öppna takstolskonstruktion med skuren dekor i trä. På vardera av de fyra stöd som takstolarna vilar på står skulpterade och bemålade änglafigurer, skurna av Anna Petrus 1926. Taken i såväl huvudskepp, sidoskepp och kor är laserade och ådringsmålade i grågrönt. Hela kyrkorummet inklusive förhallen har kalkade väggar, brutet i svagt gulvitt, och omålat trägolv. En radiatorinklädnad av vitlaserad ek är placerad längs väggarna som en hög bröstpanel.

Huvudskepp och sidoskepp förenas av en arkad med tre spetsbågar som vilar på kraftiga sandstenspelare. Merparten fönster har masverk av sten, är blyspröjsade och försedda med klart sk katedralglas med inslag av färgat glas. Orgelläktaren i söder med sin barriär av ek har en sidoställd Åkerman & Lund-orgel från 1960 med 19 stämmor. Den öppna bänkinredningen i ek

Huvudskeppets öppna takstolskonstruktion mot koret.

har blåklädd sits och öppen rygg. Huvudskeppets bänkar är formerade i två kvarter med en mittgång som leder rakt fram till koret. Påpekas kan att kyrkan ursprungligen saknade mittgång, vilket även Möllers två tidigare kyrkor här i Stockholm, S:t Johannes och Gustaf Adolfskyrkan, gjorde. Sex ljuskronor i mässing utgör tillsammans med sidoskeppets och korets mässingslampetter kyrkorummets belysning.

Kyrkorummet mot söder och orgelläktaren.

Det rakt avslutade **koret** ligger några steg högre än kyrkorummet och är skilt från detta genom en hög **korståge**. **Koret** har grått kalkstensgolv och väggar och tak som resten av kyrkorummet. Ovanpå altaret av trä står ett altarskåp i form av en triptyk med totalt tio målningar utförda 1926 av konstnären Einar Forseth (1892–1988). Mittbilden, **corpus**, skildrar Jesu uppståndelse, de övriga Jesu lidandes historia och himmelfärden. Ramverket är målat i rött och förgyllt. **Altarringen** är av vitlaserad ek med knäfall i blått. Predikstolen av omålat trä är placerad väster om **koret** och har ett ljudtak i form av en kupol med en förgylld duva, som svävar under detsamma. Dopfunten står strax nedanför de kalkstenssteg som leder upp till Herdens kapell, öster om huvudskeppet.

En ekbladsdekorerad sandstenskolonn står mitt i den breda öppning som förbinder kyrkorummet med Herdens kapell. Här är väggarna också kalkade medan golvet är klätt med linoleum. Taket är panelklätt och spegelvälv, laserat i rödbrunt med dekormåleri i form av bl a textband. Rummet används numera för förvaring av textilier och som förråd men framförallt för kyrkkaffé och samvaro kring fyra runda bord

Detalj av altarskåp med målningar av Einar Forseth. © EINAR FORSETH/BUS 2008

Vy mot Herdens kapell med dopfunten i förgrunden.

med plats för uppemot 20 personer. Några äldre stolar står uppradade kring väggarna och mitt på östväggen sitter en altarskiva i sten kvar sedan rummet användes som kapell. En sekundär vikvägg kan skilja de två rummen åt. **Sakristian**, som numera har sin placering strax öster om **koret**, har en mycket enkel utformning med trägolv och vitmålade väggar och tak, helt utan dekor. Längs med ena långväggen finns platsbyggda skåp för **antependier** m m.

Inventarier

Nattvardsservisen är av förgyllt silver från kyrkans tillkomst, 1904, och tillverkad av K Andersson. Samtliga ingående pjäser är dekorerade med **pelikanmotivet**, som också återfinns i reliefen ovanför huvudportalen. Dopfunten är av mörkbetsat trä med förgyllning och en dopskål av mässing. Dopkannen i silver är från 1960-talet. Libraria och Licium har på 1930-, 60- och

70-talen tillverkat merparten av kyrkans **mässhakar** medan Libraria stått för **antependierna** från 1950-talet. Några **mässhakar** av röd sammet med guldbroderier är i vissa delar från 1700-talets slut och hörde ursprungligen till Johannes kyrka. De överfördes hit i samband med renoveringen 1926. I tornet finns två kyrkklockor; den stora klockan som har en inskription från 1743 och är hitflyttad från Johannes kyrka 1903 samt den lilla klockan, gjuten 1904 av K G Bergholtz.

KULTURHISTORISK KARAKTERISTIK

Stefanskyrkans exteriör anknyter tydligt till den ”viktorsianska stil” som var förhärskande i Storbritannien under 1800-talets senare hälft och som innebar ett intresse för nystilar. I mycket påminner Stefanskyrkan om en liten engelsk medeltida landsortskyrka med sitt assymmetriskt placerade torn, stenfasad och inslag av **gotiska** former. Samtidigt uppvisar den drag av den samtida **jugendstilen**, t ex i det låga huvförsedda tornet. Exteriören är i stora drag mycket välbevarad, vilket dock inte är fallet med interiören som ursprungligen också hämtade sitt formspråk från medeltida kyrkobyggnade. Från byggnadstiden har i princip endast själva rumsvolymen, trägolvet och trätaket bevarats, det senare dock utsatt för vissa mindre ändringar. I övrigt är det framförallt 1920-ta-

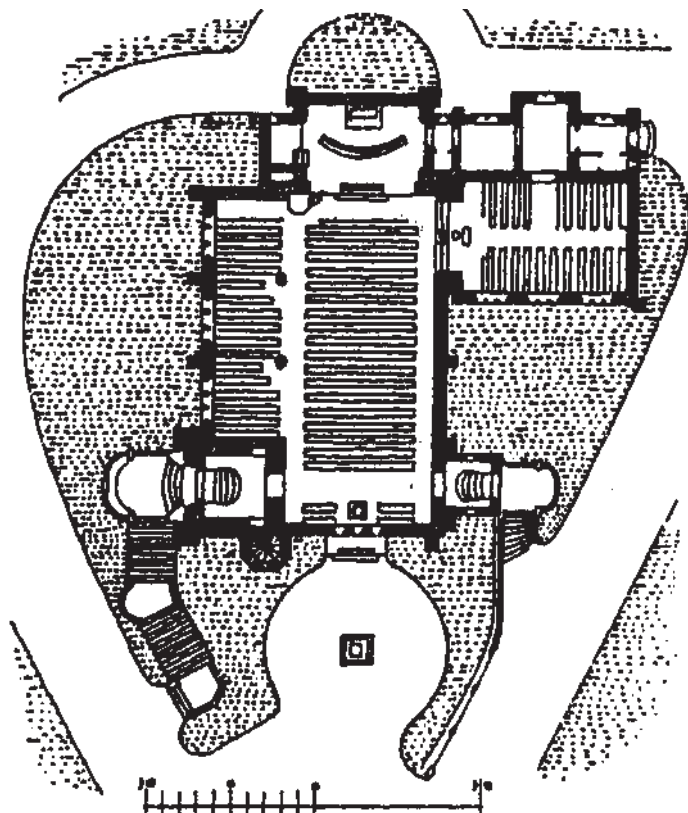
lets omdaning som präglar rummet. Den öppna bänkinredningen från slutet av 1950-talet ger med sina öppna ryggar ett lätt och luftigt intryck. Det faktum att kyrkans omgivning vid tillkomsttiden präglades av fattigdom och nöd gjorde säkert att kyrkan ursprungligen gavs en enkel prägel, vilket man hållit fast vid under senare renoveringar. Än idag är dekoren sparsam och material och formspråk överlag mycket enkelt.

Kyrkan ger idag ett mycket ljust intryck med sina stora fönster med klarglas och, förutom taket, ljusa ytskikt. Den stora altartavlan i rött och guld står i fokus i rummet. I övrigt har kyrkan numera huvudsakligen blå inslag såsom klädsel på bänkar och knäfall, gångmatta m m. Blå är även kulören på de kafémöbler som står i Herdens kapell. Dessa har dock en nyans och en utformning som påtagligt avviker från kyrkorummet i övrigt.

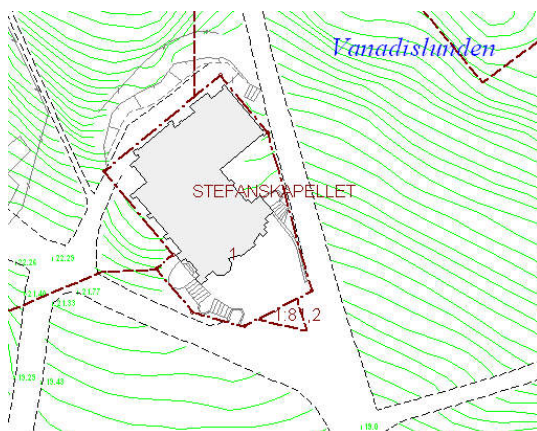
Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan och kyrkomiljön:

- den välbevarade exteriören med sin skulpturala stendekor
- enkelheten i formspråk och material och den nästan totala avsaknaden av utsmyckning i kyrkorummet
- de delar av interiören och inventarierna som är bevarade från byggnadstiden 1904
- trätaket i Herdens kapell.

ORIENTERINGSPLANER

Planritning ur Teknisk Tidskrift 1904.

Utsnitt ur Stockholms stadsbyggnadskontors baskarta 2007.

KRONOLOGI

År	Händelse	Källa
1900	Ett litet träkapell, S:t Stefanskapellet, uppförs i hörnet av Frej- och Tulegatorna på initiativ av Sällskapet för främjande av kyrklig själavård.	Hedlund & Quensel 1934
1901–04	Det nya S:t Stefanskapellet eller Stefanskyrkan uppförs och invigs i Vanadislunden, arkitekt Carl Möller. Det gamla träkapellet flyttas samtidigt till Aspudden.	dito
1925–26	Ombyggnad, arkitekt Gustaf Clason. Korfönstret i norr muras igen, nytt altarskåp med målningar av Einar Forseth, ny altarring, korskranket i smide tas bort, ny predikstol med ny ingång till densamma. I samband därmed får orgeln, som ursprungligen var placerad i en nisch väster om koret vilket påminner om Möllers arrangemang i Gustaf Adolfskyrkans kor, sin placering uppe på läktaren i söder. Bänkarna omplaceras så att en mittgång tillskapas, taket förenklas något och målas om i en mörkare kulör och får utsmyckning i form av fyra änglaskulpturer, den sparsamma dekormålningen på väggarna övermålas, nytt tak i kyrksalen och nya ljuskronor m m.	dito och ATA
1959–60	Ombyggnad, arkitekt Jan Wahlman. Ny bänkinredning, nytt väggparti under orgelläktaren, nya armaturer ritade av konstnären Knut Hallgren, ny altarring, ny orgel samt inklädnad av radiatorer. De stora fönstren får nytt glas med färgat inslag, komponerade av konstnären Bengt Inge Lundkvist.	ATA samt broschyr
1980-tal	Ommålning av hela kyrkorummet med vit latexfärg, inkl taket i koret.	Muntlig uppgift från församlingen.
1980–90-talet	Det smidesjärnskors med träkrucifix och en krans av nakna glödlampor som stått på stenbarriären utanför västra portalen demonteras. Krucifixet placeras i Herdens kapell (sedermera flyttat därifrån) och järnkorset flyttas till den nya minneslunden på Johannes kyrkogård.	ATA
1990-talet	Kafémöblerna tillkommer i Herdens kapell.	Muntlig uppgift från församlingen
1999–2001	Fasadrenovering.	SSM
2004	Renovering av kyrkorummet inför kyrkans 100-årsjubileum, arkitekt Ove Hidemark. Ommålning av väggar, ådringsmålning av kortaket, rengöring av övriga tak samt stendetaljer.	dito

KÄLLFÖRTECKNING

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet
Bebyggelseregistret, Riksantikvarieämbetet
SSM Stockholms stadsmuseums arkiv
Muntliga uppgifter från församlingen

Fakta om Stefanskyrkan, broschyr utgiven av församlingen och E Ros, u å Hedlund, S och Quensel, A, *S. Johannes kyrka och S. Stefans kapell i Stockholm*, Sveriges kyrkor Band IV, Stockholm 1934
Nilsson, C, *Kyrkguiden, Uägledning till kyrkorna i Stockholms stift*, Stockholm 2001.
Presentation av nya byggnadsverk, Stefanskapellet, Teknisk Tidskrift 1904
S:t Johannes Kyrkblad 2/2004.